

Технологиялық:

➤ Космостық

Қазақстан мен БАӘ ғарыш саласындағы ынтымақтастықты нығайтуда. Байқоңырда Қазақстан, Ресей және БАӘ ғарыш саласындағы ынтымақтастық туралы келіссөздер өтті.

Бұл жоба 2025 жылға дейін іске асырылады, ағымдағы жылы "Бәйтерек" жобасының техникалық және экономикалық негіздемесін әзірлеу басталады және қорғау жүргізілетін болады. Жобаны іске асыруды қаржыландыру келесі жылдан басталуы тиіс, 2025 жылы осы жоба шеңберінде алғашқы іске қосуды жүзеге асыру көзделіп отыр.

Қорыта келгенде бүлекі ел арасындағы қарым-қатынастар қай салада алып қарасақ та қарыштап дамып келеді кестеге қарайтын болсақ, елдер арасындағы қатынастың өзекті дамуын экономикалық бағытта көре аламыз.

Бірнеше жылдан соң бұл екі мемлекет арасындағы қатынас одан әрі қарыштап дамитынын көруге болады.

Пайдаланылған әдебиеттердің тізімі:

1. <https://24.kz/ru/news/policy/item/340111-kazakhstan-i-oae-natseleny-na-dalnejshee-rasshirenie-vsestonnogo-sotrudnichestva>
2. <http://www.gov.kz/error?lang=kk>
3. <https://www.google.com/amp/s/inbusiness.kz/ru/amp/last/otnosheniya-kazahstana-i-oae-imeyut-bolshie-perspektivy-tokaev>
4. <https://russianemirates.com/news/uae-news/kazakhstan-i-oae-v-osnove-partnerstva-vzaimnyy-interes/>

ӘОЖ 327.1

ҚЫТАЙ МЕН ЕУРОПА ЕЛДЕРІНІҢ САЯСИ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСЫ

ӘшірҮсібәлі

ashir_u@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті

Халықаралық қатынастар факультетінің 3-курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Джумадилова Г.М.

Қытай мен Еуропалық Одақтың қарым-қатынасы - екі әлеуетті держава арасындағы қатынастар. Жалпы, қытай-еуропалық қатынастарды қазіргі кезде Қытай мен ЕО арасында айтарлықтай қақтығыстар болмағандықтан салыстырмалы түрде бейбіт деп сипаттауға болады. Қытай мен ЕО арасындағы бұл байланыс қалай жалғанды? Алдымен осыған тоқталсақ.

1975 жылғы мамырда Еуропалық Комиссияның Вице-президенті Кристофер Соамес Бейжіңде болып, Еуропалық Одақ пен Қытай арасындағы байланыстарды кеңейту және институционалдау туралы келіссөз өткізді. Сол жылдың 16 қыркүйегінде ЕЭК пен ҚХР дипломатиялық қатынастар орнату туралы келісімге қол қойды.

ЕО мен Қытай арасындағы қатынастар орнағаннан кейінгі алғашқы жылдары қатынастар өте жоғары қарқынмен дамымады. Алайда, Қытай ол кезде «мәдени революцияның» ауыр және қайғылы зардаптарынан әлі толықтай қалпына келе алмаған және 1978 жылы желтоқсанда ҚКП ОК Үшінші Пленумында Ден Сяопин жариялаған экономикалық реформалар кезеңіне әлі енген жоқ еді. Бұл бастаманың нығаюына себеп Қытайлардың кеңестік келіспеушіліктер жағдайында ҚХР-дың Батысқа қатысты саясатының тараптардың кең байланыстар орнатуға деген ұмтылысында болды.

Бастапқыда Қытай мен ЕО арасындағы қатынастар әлемдік саясат пен Еуразия үшін аса маңызды болған жоқ. Себебі, ЕО ол кезде тек экономикалық ұйым болатын. Сол кездегі

әлемнің КСРО-мен қарым-қатынасы жақсы болмаса да, сыртқы саясатын толығымен тәуелсіз жүргізетін Қытай ЕО-мен салыстырмалы түрде бейбіт қарым-қатынасты сақтауға тырысты.

Қытай мен ЕО арасындағы кейінгі маңызыды дата – 1989 жыл. 1989 жылы сәуірде Бейжіңде «студенттік толқулар» басталды, оның мақсаты келесі «түсті революцияны» өткізу болды. Алайда, наразылық білдірушілердің бәрі таратылды және бұл Батыста наразылық тудырды. Нәтижесінде 1989 жылы маусымда ЕО Қытаймен қарым-қатынасты үзді. Алайда, 1990 жылдың қазанында қысым жасау арқылы еш қажетті нәтижеге жете алмайтынын түсінгеннен кейін, ЕО Қытаймен қатынастарды қалпына келтірді.

Шын мәнінде, бұл сәтсіз революция қытай-еуропалық қатынастардағы алғашқы ауыр сынақ болды. Бұл Қытай үшін ешқандай ауыр зардаптар әкелмегенімен, Таяу Корольдікте еуро-скептицизмнің күшеюіне алып келді. Болашақта Ресеймен достық қарым-қатынасты қалпына келтірудің себептерінің бірі дәл осы болса керек.

Қазіргі жағдайға келер болсақ, Қытай «Бір белдеу – бір жол» жобасы аясында Шығыс Еуропа елдеріне ауқымды инвестиция құйып жатыр. Әсіресе «16+1» бастамасы, яғни Қытай мен шығыс блоктың 16 елі арасындағы ынтымақтастық қарқын алып келеді. Алайда Аспан асты елінің қарт құрлыққа ерекше көңіл бөлуі Еуропалық одақты әбігерге түсіретін түрі бар. Қытай президенті Си Цзиньпин Астанада өткен форумда Жібек жолын қайта жандандыруды көздеп, «Бір белдеу – бір жол» бастамасын жариялағаны белгілі. Бұл жобаға Қазақстанның да қосатын үлесі бар. Ел аумағын басып өтетін жаңа Жібек жолы «тоғызыншы территория» үшін де, өзгелер үшін де тиімді болатыны анық. Бастама трансшекаралық сауда айналымына, инвестиция тарту мен іскерлік ынтымақтастықтың қанат жаюына қолайлы жағдай жасайды.

Алайда Еуропалық одақ үшін «Бір белдеу – бір жол» бастамасы аясындағы «16+1» процесі түйткілді мәселеге айналып отыр. Жоба басталған 2011-2012 жылдардың өзінде Батыс Еуропа елдері одан қауіптенетінін жасырған жоқ. Еуропалық сыртқы істер қызметі өкілдерінің процесс жұмысына араласуымен жағдай тұрақталғандай көрінген. Бірақ кейінгі кезде осы төңіректегі әңгіме қайта көтеріле бастады.

Қытай Еуропалық Одақпен қарым-қатынаста өте сақ: ол өзінің мүдделеріне назар аударады және өз ұсыныстарында көбіне ЕО нормаларын елемейді. Пекин ЕО мүшелерімен, әсіресе еуропалық перифериямен, екіжақты қатынастарды белсенді түрде жүргізуде. Қытай тарабы Орталық және Шығыс Еуропа елдерімен («16 + 1» форматында) жеке саммит ұйымдастырып, еуроаймақ дағдарысын Оңтүстік Еуропада кең көлемде үстемдік алу үшін пайдаланды.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін қарт құрлық демократиялық батыс және социалистік шығыс блок болып бөлінгені мәлім. Кейінірек екі тарап ортақ келісімге қол жеткізген. Politico.eu порталының пайымдауынша, Қытайдың ықпалымен Еуропа тағы екіге қажарылуы мүмкін. Сарапшылар «Шығыс Еуропа 2.0» нұсқасы бұрынғы блок секілді әлеуетті болмағанымен, құрлықтың тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне нұқсан келтіруі мүмкін деп есептейді.

Мұндай қауіп негізсіз емес. Экономикалық дағдарыс пен босқындар мәселесінен кейін аймақтағы әлеуметтік жағдайдың қарқыны бәсеңдеді. Сондай-ақ Шығыс Еуропа елдері сырттан инвестиция тартуға оңтайлы бола түсті. Мұндай мүмкіндікті Қытай қалт жіберген жоқ. TheDiplomat порталы таратқан ақпаратқа сүйенсек, қазірдің өзінде Аспан асты елінің Шығыс Еуропаға салған инвестициясының көлемі 8 миллиард доллардан асып кеткен.

Бастапқыда «16+1» форумы достық, ортақ пайда және Қытай мен Еуропалық одақтың тиімді стратегиялық әріптестігін көздейтіні айтылған. Алайда Орталық және Шығыс Еуропа елдері келісімнің түпкі мәнін дұрыс ұғынбаған тәрізді. Өйткені «16+1» процесіне мүше мемлекеттер Қытаймен ЕО ережелеріне сай әрекет етпейді. Есесіне, әр ел Бейжің билігімен жеке-дара екіжақты қарым-қатынас орнатуы тиіс. Нәтижесінде келіссөздер кезінде қарт құрлықтағы мемлекеттердің мүддесі емес, Аспан асты елінің дегені жүреді. Бұл өз кезегінде Қытай үшін өте қолайлы. Біріншіден, Бейжің Еуропалық одақтың қатал ережелеріне бағынбай-ақ, бірқатар мемлекетпен сауда-экономикалық байланысын нығайтады. Екіншіден,

«16+1» процесіне қосылған елдер Қытай үшін Батысқа ашылған қақпа іспетті. Үшіншіден, Қытайдың Шығыс Еуропадағы саяси беделі арта түспек.

Мұның бәрі Батыс Еуропа елдерін «16+1» процесіне қауіппен қарауына себеп болып отыр. Мүше мемлекеттер бұл ынтымақтастықтың экономикалық бағытта екені атап көрсетсе де, оның саяси астары бар екені бесенеден белгілі. Бейжің билігі Орталық және Шығыс Еуропа елдерімен ынтымақтастығын нығайту арқылы ЕО-ның Қытайға қатысты қатаң шешім шығаруына жол бермеуге талпынады. Сонымен қатар шығыс блоктың мемлекеттері Аспан асты елімен әріптестігін ЕО-мен пікірталаста өз ұстанымын нықтауға пайдаланады. Оның үстіне, «16+1» процесін басқарушы ұйымның бас кеңсесі Бейжіңде орналасқан. Оны Қытайдың Сырты істер министрлігі басқарады.

Егер ЕЭО елдері мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың нақты экономикалық нәтижелері туралы айтатын болсақ, онда 2013 жылдан 2017 жылға дейін. Қытайдың осы елдерге экспорты 30,5 млрд еуродан 43,6 млрд еуроға дейін өсті, ал Қытайдың импорты 10,8-ден 16,5 млрд еуроға дейін өсті. Сонымен бірге, 2017 жылы, 2013 жылдағыдай, экспорт пен импорттың 70% -дан астамы Польша, Чехия, Венгрия және Словакияға тиесілі. Осы топтың барлық 16 елінің Қытайдағы сауда-саттығында теріс сальдосы бар, ол осы кезеңде 19,7 млрд. Евродан 27,2 млрд. Еуроға дейін өсті. Премьер-министр Ли Кэцянның айтуынша, аймақтағы қытай инвестицияларының көлемі 2013 жылдан бері шамамен 10 миллиард долларды құрады, негізінен қарыз түрінде ұсынылған, Қытайдағы ЦЕЭ инвестициялары 1,4 миллиардқа бағаланады. Пекин ЕО басшылығының «16 + 1»-ді Брюссельді айналып өтіп, ЕО мен Еуропада әрекет ету әрекеті ретінде қарастыратынын жақсы біледі. 2018 жылдың шілдесіндегі София саммитінде Қытайдың премьер-министрі Ли Кэцян Брюссельді «кез-келген ел «16 + 1» ынтымақтастыққа қатыса алады» деп сендірді және «серіктестік қатынастарды нығайтудың мұндай мүмкіндігі жағдай үшін өте маңызды. және іс бойынша шектеу шаралары қолданылды ».

Саммиттен кейін Қытайдың премьер-министрі Берлинге барып, Гуандун провинциясында 10 миллиард долларлық химиялық кешен салу туралы BASF-пен алдын-ала келісімге қол қойды.

Өз кезегінде ЕО осы қиын қатынастардың тәжірибесінен сабақ алуда. ЕО-ның Қытаймен 2020 жылға дейінгі саяси және әскери ынтымақтастық бағдарламасы ең төменгі деңгейде жүзеге асырылды, адам құқықтары мен гуманитарлық көмек саласындағы ахуалауыр болып тұр. Бұдан бөлек, «16+1» процесі арқылы Қытай халықаралық аренадағы жақтаушылар санын арттыра түсті. Былтыр Аспан асты еліндегі заңгерлердің азапқа тартылуы туралы Еуропалық одақ елдерінің ортақ келісімін Венгрия тарапы қабылдамай тастады. Сондай-ақ Грекия БҰҰ Адамзат құқығы кеңесінің Қытайды айыптауын ЕО мәлімдемесіне енгізуге қарсы болды. Оңтүстік Қытай теңізі мәселесінде де Венгрия мен Грекия Қытайдың сойылын соқты. Нәтижесінде дауға қатысты қабылданған қарарда Қытайдың аты аталған жоқ.

The Financial Times газеті Бейжің Шығыс Еуропа елдерімен тығыз қарым-қатынасын саяси мақсатта қолдануы мүмкін екенін айтады. Ригада өткен «16+1» саммитінде Қытай премьер-министрі Ли Кэцян қатысушыларды маңызды мәселелерді дұрыс шешіп, әлемдегі бейбітшілік пен өңірлік тұрақтылықты қолдауға үндеген болатын. Басылымның пайымдауынша, Бейжің билігі осы арқылы Оңтүстік Қытай теңізі дауы секілді Аспан асты елі үшін маңызды геосаяси мәселелерде өздерін қолдауға шақырып отыр.

Еуропаның одан әрі ыдырауы немесе жай әрекетсіздігі Қытайдың ықпалын күшейтеді. ЕО-да Қытайдың өсіп келе жатқан экономикалық рөлі көптеген еуропалық елдердің жағдайын өзгертті. Сондықтан Еуропаның серпінді өзегі шеткері жақтармен ымыраға келу керек, әйтпесе Қытай олардың арасындағы алшақтықты пайдалануы мүмкін. Бірақ көптеген сыртқы мәселелер бар. Солтүстік Еуропа Қытай нарығына қол жеткізгісі келеді. Шығыс Еуропа Брюссельдің төмендеген субсидияларын қытай ақшасымен алмастырады деп үміттенеді. Оңтүстік Еуропа қазірдің өзінде қытайдың айтарлықтай инвестицияларын алды.

Мұндай жағдайда Венгрия мен Греция сияқты кейбір елдер адам құқықтары мен Оңтүстік Қытай теңізі сияқты өздеріне қатысты екінші мәселелер бойынша ымыраға келуге дайын.

Екінші жағынан, экономикалық ынтымақтастыққа дайын болу саяси қолдауды білдірмейді. Португалия инвестицияларды бақылаудың жаңа ережелерінен қорқады, бірақ жақында Қытайға саяси жеңілдіктер жасамады. Қытай, ең ірі сыртқы нарық болып табылатын Германия, қазір демпингке қарсы ережелер мен инвестицияларды бақылауды іздейді, сонымен қатар Пекиннің ішкі саясатын қатал сынға алады.

Қытай ЕО-мен жасалған инвестициялық келісімге онша қызығушылық танытпайды. Оның міндеті еркін сауда келісімдері арқылы демпингке қарсы шаралардан қорғау, оның ішінде екіжақты келісімдер (Исландия және Швейцариямен, және көп ұзамай Норвегия мен Израильмен). ЕО бұл мәселелерде қатаң және біртұтас, бірақ бұл жеткілікті ме? Инвестициялық келісім Бейжіңнен ашықтық пен жеңілдіктерді талап етеді, бірақ ол ешқашан мұндай жеңілдіктер жасаған емес. Сонымен қатар, Еуропадағы шешімдер тез қабылданбайды, ал бұл Қытайда тактикалық әрекеттерге жол ашады.

Соған қарамастан, Еуропа өзара түсіністік туралы талапты жалғастыруы керек. Соңғы 70 жыл ішінде Қытай өз бағытын бірнеше рет өзгертті, және ал бұл жағдай қайталанбайтынына кім кепіл бере алады?

Және бүгінгі таңдағы басты мәселе - Жаңа Жібек жолы. Қазіргі уақытта Қытай мен ЕО арасында ресми түрде Шығыс пен Батысты байланыстыратын көлік жүйесін құру туралы келіссөздер жүргізілуде. Қытай бұл жобаны ежелгі Жібек жолының қайта өрлеуі ретінде ғана емес, сонымен бірге бүкіл Еуразияның, бірінші кезекте Орталық және Орталық Азияның сауда-экономикалық моделінің кең ауқымды трансформациясы ретінде алға тартуда.

Сонымен бірге, Еуропада жаңа Жібек жолына деген екіжақты қатынас бар. Бір жағынан, әлемдік сауданың дамуы тауарларды жеткізудің сенімді және ең бастысы жылдам тәсілдерін қажет етеді. Жаңа көлік артериялары бойымен инфрақұрылым құру көптеген жұмыс орындарын құруы мүмкін және инвестицияны қажет етеді. Алайда, Еуропада «бір жол» бағыты бір бағытқа айналуы мүмкін деген қауіп бар. Пекиндегі ЕО 27 елшісінің баяндамасында айтылғандай, қытайлық жоба «ЕО саудасын ырықтандырудың күн тәртібіне қайшы келеді және Қытайдың субсидияланатын компанияларының пайдасына қуат тепе-теңдігін бұзады». Соған жауап ретінде Си Цзиньпин «көптеген елдердің пікірінше, Жібек жолы жобасы қастандық емес және Қытай өз мүдделеріне сай геосаяси ойындар ойнағысы келмейді» деді. «ЕО-ның Қытай жобасына қарсы негізгі шағымдары инвестициялық қатынастарға сәйкес келеді. Еуропалық Одақ пен Қытай арасындағы Бейжіңді мемлекеттік сатып алулардың ашықтығы және барлық инвесторлар үшін көлік инфрақұрылымын құру, сауда процесінде қытайлық мемлекеттік компанияларға артықшылық беру үшін тең мүмкіндіктер айыптады. Еуропалық Парламенттің бұйрығымен «Қытай BRI жобасының жарияланған мақсаттарын нарықтық ережелер мен халықаралық стандарттарға сәйкес келетін платформамен толтыру керек, бұл барлығына пайдасын тигізуге және үшінші елдердің жауапты экономикалық мінез-құлқын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бажан А.И. (2018) Шёлковый путь: последствия для ЕАЭС и ЕС, Аналитическая записка №47, ИЕ РАН.
2. Носов М.Г. (2010) Европа и Азия: политика, экономика, безопасность, М., Русский сувенир.
3. Носов М.Г. (2015) ЕС Китай в "Европейский союз в поиске глобальной роли: политика, экономика, безопасность" (Под общей редакцией Громыко Ал. А. и Носова М.Г.), М., Весьмир, стр. 268- 287.
4. <https://carnegie.ru/2018/04/03/ru-pub-75969>
5. <https://egemen.kz/article/168857-qytaydynh-europadaghy-muddesi>
6. *Виноградов А.* Сильный Китай, слабая Европа: о новом соотношении сил в Евразии. Часть I. 11 мая 2014 г.